

ZAMONAVIY DARSNI MODELLASHTIRISH VA UNI TAHLIL QILISH*Davronov Ismoil Ergashevich,**Buxoro davlat universiteti, boshlang'ich t'lim nazariyasi kafedrasida dotsenti*

Аннотация. Мақоллада дarsni tashkil etishning asosiy usullari muhokama qilinadi. Zamonaviy maktabda dars tahlilini tashkil etishning uslubiy tamoyillari va turlarini tahlil qilgan. Axborot texnologiyalari va kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda darsni modellashtirishni ko'rib chiqadi, uning nuqtai nazaridan zamonaviy samarali darsni yaratish uchun eng oqilona modelni taklif qiladi.

Kalit so'zlar: introspeksiya, pedagogik vazifalar, zamonaviy dars, dars tahlili, darsni tashkil etish tamoyillari.

XXI asr – yuqori axborot va kompyuter texnologiyalari asri. Faoliyatning turli sohalarida axborot va texnologiyalar bilan ishlashni malakali biladigan odamgina hozir talabga ega. Binobarin, bizning o'quvchi, zamonaviy yosh, hayotning yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarida, ta'lim va iqtisodiyotning istalgan sohasida o'zini qulay his qilish uchun AKT ko'nikmalariga muhtojmiz. Bu shuni anglatadiki, maktab va birinchi navbatda o'qituvchi bolani to'liq hayotga va mehnatga tayyorlashi kerak. Zamonaviy maktab bitiruvchisi katta hajmdagi ma'lumotlarni mustaqil ravishda qayta ishlashni o'rganishi, muammolarni tekshirish va bartaraf etish, faol harakat qilish, asosli qarorlar qabul qilish, o'zgaruvchan turmush sharoitlariga moslashuvchan moslashish va yuqori darajadagi bag'rikenglikka ega bo'lishi kerak.

Zamonaviy o'qituvchining o'quv jarayonida axborot-kommunikatsiya, ilmiy-tadqiqot va faoliyat texnologiyalari elementlarini doimiy ravishda qo'llash qobiliyati, darsni kompyuter, elektron darsliklar, simulyatorlar, internet, skaner, printer, Raqamli kamera bola uchun ma'lumotni qabul qilishning tanish va qulay usuliga aylanadi, o'zgartirish va taqdim etish zamonaviy o'quvchiga keyinchalik beradigan ta'lim va madaniy ko'nikmalarni berishga yordam beradi.

unga mohir va malakali o'quvchi, mutaxassis, professional bo'lish imkoniyati.

Ko'rinib turibdiki, faqat an'anaviy o'qitish usullaridan, qulay va tanish «uy vazifasini tekshirish - yangi mavzuni mustahkamlash» dan foydalanib, o'quvchi uchun zamonaviy ta'lim muammolarini hal qilib bo'lmaydi.

Darsda AKTdan, Internetning ta'lim resurslaridan foydalanish zamon bilan hamnafas bo'lib, har bir o'quvchini kognitiv jarayonga faol jalb qilish imkonini beradi, ta'lim muammolarini hal qilishda hamkorlikda ishlash uchun sharoit yaratadi, boshqa tengdoshlar bilan keng muloqot qilishga o'rgatadi. Maktab pedagogikasining yangi yo'nalishi sifatida ta'lim jarayonini axborotlashirish hozirgi vaqtda o'quvchi shaxsini rivojlantirish va shakllantirishda ancha samarali bo'lmoqda. Agar maktab o'z ta'lim natijalari haqida qayg'uradigan bo'lsa, u holda AKTdan to'g'ri foydalanishni biladigan o'qituvchining yangi shaxsiy funktsiyalarini amalga oshirish, uning kasbiy rivojlanish darajasini, innovatsiyalarga tayyorligini oshirish uchun shart-sharoit yaratadi.

Ko'pgina o'qituvchilar (afsuski, hammasi ham emas) o'quv jarayonini zamonaviy texnologiyalar asosida tashkil etish zarurligini tushunishadi, bu erda elektron vositalar bilim manbai sifatida tobora ko'proq foydalanilmoqda, birinchi navbatda Internetning global telekommunikatsiya tarmoqlari. Maktab pedagogikasining yangi yo'nalishi sifatida ta'lim jarayonini axborotlashirish hozirgi vaqtda o'quvchi shaxsini rivojlantirish va shakllantirishda ancha samarali bo'lmoqda. Agar maktab o'z ta'lim natijalari haqida qayg'uradigan bo'lsa, u holda AKTdan to'g'ri foydalanishni biladigan o'qituvchining yangi shaxsiy funktsiyalarini amalga oshirish, uning kasbiy rivojlanish darajasini, innovatsiyalarga tayyorligini oshirish uchun shart-sharoit yaratadi.

yangilik va mualliflik usullarini ishlab chiqish, individual pedagogik tizimni yaratish.

K.D.Ushinskiyning «Bolalar tabiati ko'rinishini talab qiladi» degan so'zlari bilan ifodalangan barchaga ma'lum haqiqatni endi kompyuter texnikasi yordamida osongina qondirish mumkin. Ammo kompyuter oddiy vizualizatsiya vositasiga aylanmasligi uchun o'qituvchi diqqat bilan o'ylab, darsni to'g'ri modellashtirishi kerak. Buning uchun, birinchi navbatda, ushbu darsning maqsad va vazifalarini, uning o'quv kursining umumiy tizimidagi o'rnini, o'quvchilar va sinfning yosh xususiyatlarini, davom ettirish imkoniyatlarini aniq ko'rish kerak. mavzuni va uni bolalar tomonidan mustaqil ravishda ishlab chiqish.

AKTdan foydalangan holda o'tkaziladigan dars informatsion, interfaol, rang-barang, vaqtni tejaydigan bo'lishini anglagan holda, darsning strukturasi har bir o'quvchining o'z tezligida ishlashiga imkon beradigan tarzda hisoblash va o'qituvchiga sinfda boshqacha va individual harakat qilish, natijalarni tezda kuzatib borish va baholash, AKT orqali mavzuni idrok etish dunyosiga darhol ko'nikish hali ham qiyin bo'lganlarni rivojlantirish. Shuni esda tutish kerakki, bunday dars «uslublar paradisi» emas, balki o'qitish va tarbiyalashga qaratilgan faoliyatdir.

O'quv jarayonida kompyuter, telekommunikatsiya va Internet texnologiyalaridan foydalanish o'qituvchining o'zi allaqachon qobiliyatli va bolalarga ushbu fan bilan bir qatorda o'rgatayotganidan dalolat beradi:

- didaktik materiallarni (topshiriq variantlari, jadvallar, diagrammalar, chizmalar, chizmalar va boshqalar) tayyorlash uchun tegishli protsessorlar va muharrirlardan foydalangan holda matnli, raqamli, grafik va ovozi axborotni qayta ishlash;

- MS Power Point taqdimot muharriri yordamida ushbu o'quv materiali bo'yicha slaydlar yaratish va taqdimotni darsda namoyish etish;
- o'z fanida mavjud tayyor dasturiy mahsulotlardan foydalanish;
- sinfda elektron darslik bilan ishlashni tashkil etish;
- o'quv dasturlarini qo'llash (o'qitish, mustahkamlash, nazorat qilish);
- dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarga tayyorgarlik jarayonida va darsning o'zida internet tarmog'idan kerakli ma'lumotlarni malakali va to'g'ri izlay olish;
- tayyor qobiq dasturlari yordamida yoki mustaqil ravishda testlarni ishlab chiqish va kompyuter testlarini o'tkazish.

Umumjahon kompyuterlashtirish va ko'pchilik uchun Internet mavjudligi tufayli bugungi kunda o'quvchilar AKTdan foydalangan holda turli fanlar bo'yicha darslarga tayyor. Ularning ko'pchiligi uchun turli xil tahrirlovchilar va protsessorlar bilan ishlash, resurslardan foydalanish yangi va noma'lum emas

Internet, kompyuter sinovlari. O'quv rejasiga ko'ra, informatika boshlang'ich yoki o'rta bosqichdan o'qitilsa, bolalar kompyuter imkoniyatlari bilan erta tanishsa va aniq amaliy ko'nikmalarga ega bo'lsa, o'qituvchining ishi osonroq va intensivroq bo'lishi mumkin, bu erda informatika. faqat o'rta maktab o'quvchilari uchun taqdim etiladi, o'qituvchi bolalarga axborot texnologiyalari ko'nikmalarini o'rgatishda sabrli va qat'iyatli bo'lishi kerak. Darsni modellashtirishda esa asta-sekin materialni o'rganayotganlarga yordam berish uchun vaqt ajratishni unutmang va bunday yordamga ko'proq malakali o'quvchilarni jalb qilishdan tortinmang. Shuning uchun siz har xil turdagi vazifalarni loyihalashingiz va ularni amalga oshirishga ijodiy va aniq yondashuvni baholashingiz kerak. Bularning barchasi bilan o'qituvchi o'quvchilarning sog'lig'ini unutmang, ularni ortiqcha yuklamasligi, xavfsizlik choralariga rioya qilishi kerak.

Internetning ta'lim resurslaridan foydalanuvchi o'qituvchilar birinchi navbatda ularni ta'limning amalga oshirilayotgan uslubiy tizimining asosiy tarkibiy qismlari - uning maqsadlari, mazmuni, usullari, tashkiliy shakllari va foydalaniladigan o'quv vositalari bilan bog'lashlari kerak. Jalb qilingan resurslar ushbu tizimga mos kelishi, unga zid kelmasligi, uning tarkibiy qismlariga mos kelishi kerak. Internet resurslaridan foydalangan holda darslarni tanlash va ishlab chiqishga alohida e'tibor va ehtiyot bo'lish kerak. Avval maktab o'quvchilari tomonidan o'quv maqsadlari, dizayn va tadqiqot faoliyati nuqtai nazaridan muhim bo'lgan o'quv ma'lumotlarini qidirish va ulardan foydalanish uchun saytlarni ikki marta tekshirish kerak, o'zingizni qaerdan topish uchun faqat rasmiy tasdiqlangan manbalarga havolalarni taqdim eting. har doim ham hamma narsa mantiqiy emas».

Albatta, interfaol doskada darsni rejalashtira oladigan o'qituvchilarga omad kulib boqadi. Darsni tayyorlash uchun oddiy darsga yoki tanish bo'lgan taqdimotga qaraganda ko'proq vaqt talab qilinsa-da, bu keyingi imkoniyatlar va natijalar bilan oqlanadi.

Interfaol doskalar shunchaki elektron «bo'r» doskalari emas. Ular bilan o'rganish faqat kompyuter va proyektor bilan o'rganishdan ko'ra samaraliroqdir. Bunday doskaning imkoniyatlaridan maksimal darajada foydalanish uchun darsni ayniqsa diqqat bilan rejalashtirish kerak. Bunday darslardan bir necha marta foydalanish mumkin va bu sizning boshqa darslarga vaqtningizni tejaydi va mavzu bo'yicha yaxshi elektron bazani yaratadi.

Interfaol doskalar turli fanlarni o'qitish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. O'qituvchi faqat o'z dasturlarini o'zlashtirish uchun dangasa bo'lmasligi va ularni faqat proyektorli kompyuter kabi ishlatmasligi kerak. Axir, dasturiy ta'minot sizga darslarni aniq tuzish, darslarni saqlash, ularni eslatmalar bilan to'ldirish, materialni taqdim etish usulini yaxshilash imkonini beradi. Bo'lishi mumkin bo'lgan materiallarning xilma-xilligi tufayli

innovatsiyalar va tadqiqot loyihalari

interfaol doskada foydalanish, o'quvchilar yangi g'oyalarni tezroq o'zlashtiradilar, bundan tashqari, ular buni qilishni juda yaxshi ko'radilar. Uzoq vaqt davomida doskalar bilan ishlagan o'qituvchilar dars sifati sezilarli darajada yaxshilanganini va bolalar muvaffaqiyatga erishganini payqashdi.

Albatta, interfaol doska bilan ishlash tufayli natijalar darhol oshadi, deb aytish mumkin emas, lekin ko'plab o'qituvchilar o'quvchilarning sinfda sodir bo'layotgan voqealarga qiziqishi ortganini payqashmoqda. Ular yangi mavzularni faol muhokama qilishadi va materialni tezroq eslab qolishadi. Axir, boshqa darslarning aksariyati har kuni ular uchun odatiy va juda odatiy naqshga muvofiq o'tadi.

Interfaol doska yordamida o'qitish quyidagi afzalliklarga ega:

- dars uchun materialni oldindan tayyorlash va elementlarni tekshirish mumkin - bu yaxshi sur'atni ta'minlaydi va muhokama uchun vaqtni tejaydi,

- Siz bir fayldan boshqasiga havolalar yaratishingiz (tayyorlashingiz) mumkin - masalan, audio, video fayllar yoki Internet sahifalari. Bu sizga darsning o'zida kerakli manbalarni qidirishga vaqt sarflamaslik imkonini beradi. Bundan tashqari, plataga boshqa audio va video uskunalarini ulashingiz mumkin. Bu chet tilini o'rganishda, o'qituvchilar o'quvchilar matnni bir vaqtning o'zida o'qish va talaffuzni eshitishlarini istasa, muhim ahamiyatga ega.

- material sahifalar bo'yicha tuzilishi mumkin, bu bosqichma-bosqich mantiqiy yondashuvni talab qiladi va rejalashtirishni osonlashtiradi;

• darsdan so'ng, fayllar maktab tarmog'ida, maktab veb-saytida saqlanishi mumkin, shunda o'quvchilar doimo ulardan foydalanishlari mumkin, ular uyda materialni takrorlashlari yoki mavzuni kengaytirishlari mumkin. Fayllar asl shaklida yoki dars oxirida bo'lgani kabi, qo'shimchalar bilan saqlanishi mumkin. Keyin ular bilimlarni tekshirish yoki boshqa darslarda takrorlash paytida ishlatilishi mumkin.

Asosan, interfaol doskalar yordamida o'qitishning o'zi odatdagi o'qitish usullaridan unchalik farq qilmaydi. Muvaffaqiyatli darsning asoslari, o'qituvchi foydalanadigan texnologiya va jihozlardan qat'i nazar, bir xil bo'ladi. Avvalo, har qanday mashg'ulot aniq reja va tuzilishga ega bo'lishi, muayyan maqsad va natijalarga erishishi kerak. Ishning individual va guruh shakllarining kombinatsiyasi, faoliyatni o'zgartirish, turli xil nazorat shakllari haqida o'ylash kerak. Bularning barchasi o'quvchilarga materialni yaxshiroq tushunishga va uni allaqachon bilgan narsalar bilan bog'lashga yordam beradi.

Ta'limning an'anaviy va zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini, interfaol usullarni hisobga olgan holda namunaviy maktab darsini quyidagicha modellashtirish mumkin:

- dars boshlanishiga tayyorgarlik, qulay ish muhitini yaratish,
- darsning maqsadlarini tushuntirish, mavzuni o'rganish uchun motivatsiya;
- asosiy bilimlarni yangilash,
- yangi mavzuga kirish yoki mavzuni e'lon qiluvchi topshiriq (dars davomida turli shakllarda bir necha marta takrorlanishi mumkin, chunki u asos bo'ladi),
- AKT yordamida maktab o'quvchilari ishtirokida mavzuni ishlab chiqish;
- AKTdan foydalangan holda o'rganilgan narsalarni birlamchi tekshirish;
- mashg'ulot yakunida o'tilgan mavzuni, shuningdek, o'quv jarayonining o'zini muhokama qilish, xulosalar chiqarish va natijani doskada ko'rsatish.

Darsning umumiy mantig'i har doim bir xil bo'lib qoladi - interfaol doskadan foydalaniladimi yoki yo'qmi. Ammo ba'zi hollarda kompyuter doskasi, masalan, o'qitishning induktiv usuli bilan, o'quvchilar ma'lum bir xulosaga kelganda, olingan ma'lumotlarni saralash va tizimlashtirish va o'z xulosalarini chiqarishda yaxshi yordamchi bo'lishi mumkin.

Doskadagi o'qituvchi materialni turlicha tasniflashi, predmetlarni harakatlantirish imkoniyatlaridan foydalanish, ranglar bilan ishlash, o'quvchilarni kichik guruhlariga bo'lib alohida topshiriqlarga jalb etishi mumkin. Ba'zan siz davom etishdan oldin o'quvchilarni o'z fikrlari bilan o'rtoqlashish va muhokama qilish uchun doskaga olib kelishingiz mumkin. Ammo shuni tushunish kerakki, doska bilan ishlashning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining o'ziga, uning u yoki bu imkoniyatlaridan qanday foydalanishiga, o'z ishini nafaqat «yangi pedagogik moda» bo'yicha bajarish istagiga bog'liq. lekin aslida o'quvchilarni o'rgatish va rivojlantirish.

Darsda interfaol doska va kompyuter texnologiyalaridan foydalanish barcha muammolarni bir zumda hal etmaydi. Va o'qituvchilar u bilan doimo, har bir darsda ishlashga majbur emaslar. Ba'zan bu faqat darsning boshida yoki xulosa qilishda foydali bo'lishi mumkin. Buning uchun darslarning maqsadi, turlari, turlari, material mazmuniga qarab oldindan modellashtiriladi.

O'quv jarayonida AKTdan umumiy foydalanish quyidagilarni ta'minlaydi:

- o'quv jarayonining barcha bosqichlarini faollashtirish;
- o'quvchining ko'p qirrali rivojlanishi;
- bitiruvchini axborot jamiyatida hayotga tayyorlash;
- o'qituvchilarning pedagogik mahoratini oshirish;
- global axborotlashtirish jarayonlari hisobiga ijtimoiy buyurtmani amalga oshirish.

Yangi ta'lim standartining o'ziga xos xususiyati nimada? O'ziga xoslik shundan iboratki, o'qitish va ta'limning munosabatlari va aloqalaridagi, o'quvchilar va o'qituvchilarning o'zaro munosabatlaridagi asosiy urg'ularning o'zgarishi. Shu bilan birga, ta'lim jarayonini «o'quv faoliyati» ga aylantirish imkonini beruvchi maxsus o'quv qurollarini qurish va ulardan foydalanish urg'uni o'zgartirishda asosiy rol o'ynaydi. Ya'ni, o'quvchi o'qituvchi faoliyati namunalarini takrorlamaydi, balki o'z ta'lim faoliyati mahsulini yaratadi. Shu bilan birga, o'qituvchi ishni tashkil qiladi va o'quvchilarning o'quv faoliyatini boshqaradi. Dars o'qituvchi faol ish usullaridan foydalangan holda o'quvchining o'z-o'zini o'rganish va o'z-o'zini tarbiyalash jarayonini ta'minlaydigan platformaga aylanadi.

Darsda o'quvchilar faoliyatini tashkil etishning xususiyatlari qanday? «Faoliyat» va «harakat» tushunchalari psixologik-pedagogik adabiyotlarda ko'p qo'llaniladi. A. N. Leontiev «faoliyat» «harakat» dan farqli o'laroq, inson uchun hayotiy ma'noga ega ekanligini va maqsad asosiy motiv bilan mos keladigan vaziyatda ta'minlanishini aniqladi. Shu bilan birga, individual harakatlar faoliyat strukturasi tarkibiy qismlari hisoblanadi. Harakatlar, o'z navbatida, alohida operatsiyalardan (texnikalardan) iborat bo'lib, har bir operatsiyani bajarishning o'ziga xos usuli mavjud [4]. Faoliyat ijodiy harakatlar kombinatsiyasi bilan tavsiflanadi, ularning amalga oshirilishi o'qituvchi va o'quvchiga rejalashtirilgan natijalarga erishishga imkon beradi (rag'batlantirilgan maqsad). O'quvchilar faoliyati jarayoni rejalashtirilgan darsning eng muhim bosqichlaridan biri.

“Faoliyat” tushunchasining tarkibiy qismlari nimalardan iborat? L. G. Peterson «faoliyat» tushunchasi quyidagi tarkibiy qismlardan iborat ekanligini qayd etadi: 1) aktyor; 2) manba; 3) dastlabki materialni mahsulotga aylantirish; 4) mahsulot; 5) vositalar; 6) harakat (operatsiya) tartibi; 7) inson faoliyati chegaralarini belgilovchi normalar. Lyudmila Georgievna, faoliyat turidagi dars sharoitida

komponentlar quyidagi talqinga ega bo'lishi mumkinligini aniqlaydi: 1) aktyor - dars jarayonida o'quv materialini o'zgartirish va o'zlashtirish bo'yicha harakatni bajaradigan o'quvchi; 2) dastlabki material - darsning asosiy mazmunini aks ettiruvchi o'quv matni; 3) dastlabki materialni mahsulotga aylantirish - bu o'quvchi tomonidan o'quv matni bilan mustaqil ishlash jarayonida amalga oshiriladigan intellektual harakat; 4) mahsulot o'quvchilarning mustaqil bilish faoliyati natijasidir; 5) vosita - o'quv materiali bo'lib, uni mualliflik mahsulotiga (o'quvchi faoliyati natijasiga) aylantirish uchun foydalaniladi; 6) usul - dastlabki materialni mahsulotga aylantirish mexanizmi sifatida qo'llaniladigan harakat (o'rganish usuli); 7) normalar - bu qoidalar, faoliyatga qo'yiladigan talablar, ish natijalari, mazmuni, o'quv materialini o'zgartirish vositalari va usullari (usullari). Faoliyat normalari darsda rejalashtirilgan natijalar tizimida tartibga soluvchi harakatlar sifatida belgilanadi. dastlabki materialni mahsulotga aylantirish mexanizmi sifatida qo'llaniladigan (o'rganish usuli); 7) normalar - bu qoidalar, faoliyatga qo'yiladigan talablar, ish natijalari, mazmuni, o'quv materialini o'zgartirish vositalari va usullari (usullari). Faoliyat normalari darsda rejalashtirilgan natijalar tizimida tartibga soluvchi harakatlar sifatida belgilanadi. dastlabki materialni mahsulotga aylantirish mexanizmi sifatida qo'llaniladigan (o'rganish usuli); 7) normalar - bu qoidalar, faoliyatga qo'yiladigan talablar, ish natijalari, mazmuni, o'quv materialini o'zgartirish vositalari va usullari (usullari). Faoliyat normalari darsda rejalashtirilgan natijalar tizimida tartibga soluvchi harakatlar sifatida belgilanadi.

Nega o'qitishda faollik yondashuvini amalga oshirish jarayonida tartibga soluvchi harakatlar alohida e'tiborga loyiq? Normativ harakatlar o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni faoliyatni tashkil etishning ma'lum normalariga (qoidalariga) muvofiq bashorat qiladi. Faoliyatni tashkil etishni ta'minlaydigan maxsus shakl sifatida norma tushunchasi G. P. Shchedrovitskiy tomonidan kiritilgan. Uning ta'kidlashicha, odamlar o'zlarining shaxsiy motivlari va maqsadlariga ega bo'lganlar ma'lum me'yorlarning tashuvchisi bo'lib chiqadilar, bu ta'lim jarayoni ishtirokchilari o'zaro ta'sir jarayonida ularni moslashtirishga va hisobga olishga majbur bo'ladilar. Ta'lim maydonining me'yoriy dizayni kognitiv faoliyatni tashkil etish va boshqarish jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro tushunishni rivojlantirishga yordam beradi. Natijada, o'quvchi yangi ta'lim ma'lumotlarining bloklarini ongli ravishda idrok etadi, ushbu ma'lumotni o'zgartiradi va o'zining o'quv mahsulotini yaratadi [6]. Ya'ni, o'quvchining transformatsion faoliyati va o'qituvchi tomonidan ushbu faoliyat natijalarini ob'ektiv, adekvat baholash uchun sharoit yaratadigan ta'lim jarayonining me'yoriy dizayni.

Nima uchun zamonaviy darsda o'quv ma'lumotlarini kodlash usullaridan foydalanish kerak? O'qitishda faollik yondashuvini amalga oshirish jarayonida, ayniqsa bilim va ko'nikmalar tizimini mustahkamlash bosqichida tasviriy sxemalardan foydalaniladi. Ma'lumki, sxemalar murakkab o'quv materialini tushunish jarayonini osonlashtiradigan va tezlashtiradigan vositadir. Uzoq muddatli xotira va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish vositasi sifatida diagrammalar, jadvallar, mantiqiy mos yozuvlar signallari (LOS) ko'rinishidagi ta'lim ma'lumotlarini kodlash rus ta'limining turli bosqichlarida qo'llanilgan. Buni N. N. Baranskiy [7], keyinchalik V. F. Shatalov va boshqa innovatsion o'qituvchilarning metodik ishlari tasdiqlaydi. Ta'lim kodlari o'rganilayotgan ob'ektlar va hodisalarni tizimli va tizimli ravishda ko'rish imkonini berishi muhimdir. O'quv ma'lumotlarini kodlash o'quvchilarga katta hajmli va murakkab o'quv materialini ongli ravishda yodlash imkonini beradi. Sxemalar, jadvallar, LOS dekodlash o'quv materialini o'zgartirishni talab qiladi va buning natijasida aqliy operatsiyalarni tezlashtirishga va original intellektual mahsulotni yaratishga yordam beradi.

O'qitishda faollik yondashuvini amalga oshirish nuqtai nazaridan mustaqil ish uchun topshiriq qanday tuzilgan?

Topshiriqni loyihalashda mazmuni bo'yicha darsning maqsadiga muvofiq o'quvchilar faoliyatining ma'lum natijalariga erishishni hisobga olish zarur. Rejalashtirilgan natijalar o'quvchi o'zlashtirishi kerak bo'lgan harakatlar (ko'nikmalar) tizimi sifatida bashorat qilinadi. Bular ob'ektiv harakatlar, meta-ob'ektiv (kognitiv, tartibga soluvchi, kommunikativ) va shaxsiydir.

Zamonaviy darsda maktab o'quvchilarining aks ettirish faoliyatini tashkil etish nima uchun muhim? Reflektiv faoliyat, qoida tariqasida, maktab o'quvchilarining yutuqlari darajasini aniqlash uchun dars oxirida amalga oshiriladi. Eng ko'p ishlatiladigan ikki turdagi aks ettirish mavjud:

1) nazorat qilish va tuzatish; 2) faoliyatning o'zgarishi va rivojlanishini ta'minlash. Ko'zguning nazorat-tuzatuvchi turi harakat me'yoridan chetga chiqish bilan bog'liq. Binobarin, o'quvchi o'z harakatini baholab, me'yorga e'tibor qaratadi va o'z faoliyatini tartibga soluvchi talablarga muvofiq lashtirish imkonini beradigan harakatlarni qo'llaydi. Ikkinchi tur - bu o'quvchiga ta'lim jarayoni ishtirokchilarining faoliyati amalga oshiriladigan maktabning rivojlanayotgan ta'lim muhitiga xos bo'lgan qiymat yo'nalishlari darajasiga muvofiq xatti-harakatlar strategiyasidan foydalanishga yordam beradigan aks ettirish.

L. G. Peterson va boshqa olimlar o'quvchi o'z yutuqlari darajasini baholashi mumkin bo'lgan besh darajani aniqlaydi: birinchi daraja natijaga qaratilgan; ikkinchisi - natijaga erishish jarayoni bo'yicha; uchinchi daraja - natijaga erishish jarayonini refleksi tashkil etish bo'yicha; to'rtinchi daraja - tushunchalar va toifalar ustida ishlash jarayonida natijalarga erishish; beshinchi daraja - aks ettirish mezonlarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha. Ushbu mantiqqa asoslanib, o'quvchi o'z faoliyatini bosqichma-bosqich tashkil qilishi mumkin, buning natijasi amaliy muammolarni muvaffaqiyatli hal qilish, o'z-o'zini nazorat qilish va maqsadga erishishni aniqlash jarayonida o'zini o'zi o'zgartirishi mumkin. Shunday qilib, aks ettirishning ikki turidan foydalanish o'quvchiga nafaqat o'z yutuqlarini kuzatish, balki qiymat yo'nalishlariga muvofiq istiqbol va unga erishish yo'llarini aniqlash imkonini beradi [8].

Bugungi kunda o'qituvchilar tomonidan qaysi dars tipologiyalari ko'proq qo'llaniladi? Darslar tipologiyasi jaholatdan bilimga, qobiliyatsizlikdan qobiliyatga o'tish mantiqini aks ettiradi. Hozirgi vaqtda pedagogik amaliyotda darslarning uchta tasnifi ko'pincha qo'llaniladi. Birinchi tasnif - didaktik

maqsadiga ko'ra darsning olti turi ajratiladi: 1) yangi materialni o'rganish;

2) bilimlarni kompleks qo'llash; 3) birlashtirilgan; 4) umumlashtiruvchi takrorlash; 5) bilimlarni yangilash; 6) nazorat qilish va tuzatish. Ikkinchi tasnif Elkonin-Davydov tizimidagi darslarning tipologiyasi: 1) o'quv vazifasini qo'yish darsi; 2) o'quv muammosini hal qilish darsi; 3) modellashtirish va modelni o'zgartirish darsi; 4) ochiq usul yordamida alohida masalalarni yechish darsi; 5) monitoring va baholash darsi [9]. Uchinchi tasnif - L. G. Peterson tizimi bo'yicha faoliyatga yo'naltirilgan darslarning tipologiyasi: 1) yangi bilimlarni «kashf qilish» darslari; 2) malaka oshirish va mulohaza yuritish darslari; 3) umumiy uslubiy yo'nalishdagi darslar; 4) rivojlanish nazorati bo'yicha darslar; 5) tadqiqot (ijodkorlik) saboqlari [10]. Ro'yxatda keltirilgan tasniflarning har biri ma'lum bir ta'lim tizimida qo'llaniladi. Darsning har bir turi o'qituvchining diqqatini o'quvchilarning mustaqil bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarishga qaratadi. Sanab o'tilgan texnologiyalarning har birining o'ziga xosligi shundaki, tasniflashning uslubiy asosi o'quv jarayonining oltita qismini amalga oshirishdir. O'quv jarayonining olti bo'g'ini ta'lim tsikli tashkil qiladi. Har bir havolaning xususiyatlarini ko'rib chiqing. Birinchi havola - bilim va ko'nikmalarni aktuallashtirish, maqsad - o'quvchi xotirasida yangi o'quv ma'lumotlari blokini tushunish va yangi harakatlarni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan asosiy bilim va ko'nikmalarni qayta tiklash. Ikkinchi bo'g'in - o'quv materialini birlamchi o'zlashtirish, maqsad yangi o'quv ma'lumotlari blokining asosiy mazmuni bilan tanishish, o'rganish kerak bo'lgan o'quv materialini haqida umumiy tasavvurni shakllantirishdir. Uchinchi bo'g'in - yangi o'quv ma'lumotlari blokini anglash va tushunish, maqsad - o'rganilayotgan ob'ektlar va hodisalarning muhim xususiyatlarini o'rganish, sabab-oqibat munosabatlari va qonuniyatlarini aniqlash, yangi bilimlarni o'zlashtirish, yangi harakatlarni o'zlashtirish. To'rtinchi bo'g'in - o'quv materialini birlashtirish, maqsad - o'quv materialini umumlashtirish va tizimlashtirish, o'quv ma'lumotlarini kodlash, ish daftaridagi yozuvlarni bajarish. Beshinchi bo'g'in - olingan bilim va ko'nikmalarni qo'llash, maqsad - tanish, o'zgarigan va yangi o'quv vaziyatlarida yangi harakatlarni bajarish uchun olingan bilim va ko'nikmalardan foydalanish. Oltinchi bo'g'in - yangi o'quv faoliyatini o'zlashtirish darajasini nazorat qilish, maqsad maktab o'quvchilarining yutuqlari darajasini sifat va miqdoriy tekshirishni amalga oshirishdir. O'quv jarayonining bo'g'inlariga muvofiq, pedagogik amaliyotda darslarning turli tipologiyalari (tasniflari) qo'llaniladi.

Zamonaviy dars modeli qanday shakllangan? Biz modelni dars jarayonida o'qituvchi va o'quvchilarning bosqichma-bosqich o'zaro ta'sirining mantiqiy sxemasi deb hisoblaymiz. Darsning mazmuni bo'yicha maqsadlari maktab o'quvchilari faoliyatining rejalashtirilgan natijalari sifatida tuziladi, ular ta'lim standart talablariga yo'naltirilgan.

Dars modelida rejalashtirilgan natijalarning yutuqlarini baholash va o'z-o'zini baholash usullari va usullariga alohida e'tibor beriladi. Eksperimental darslar modellarida yangi o'quv ma'lumotlarini ishlab chiqish va o'quvchilarning shaxsiy, meta-predmet va fanlarni o'rganish harakatlari (ko'nikmalari) shakllanishi uchun shart-sharoitlarni ta'minlovchi ta'lim jarayonini tashkil etishning umumiy didaktik tamoyillari va algoritmlari ochib beriladi.

Fan o'qituvchilari maktab o'quvchilarining faoliyatini rejalashtirishda darsning har bir bosqichida o'qituvchi va o'quvchining o'zaro munosabatlari jarayonida shakllanadigan natijalarni ajratib ko'rsatadilar.

Dars modeli tuzilishi uchta blokni o'z ichiga oladi: a) didaktik asoslash, b) jadval ko'rinishidagi darsning borishi, v) ilovalar.

Darsning didaktik asoslanishining tarkibiy qismlarini sanab o'tamiz: mavzu, sinf, didaktik maqsad, dars turi, rejalashtirilgan natijalar (mazmun maqsadlari), o'qitish usullari, bilish faoliyatini tashkil etish shakllari, o'quv vositalari. Darsning borishi jadval shaklida tuziladi, unda quyidagi ustunlar mavjud: tartib raqami, dars bosqichlari (strukturaviy komponentlar), o'qituvchi faoliyati, o'quvchilar faoliyati, rejalashtirilgan natijalar. Pova o'qituvchining niyatiga muvofiq taklif etiladi va qo'shimcha didaktik materiallar, mustaqil ish uchun topshiriqlar tizimi, o'quvchi daftariga yozish variantlari va boshqalarni o'z ichiga olishi mumkin.

Adabiyotlar

1. Русских Г. А. Подготовка учителя к проектированию адаптивной образовательной среды ученика : монография. М. : Киров : ВятГГУ, 2003. 208 с.; Русских Г. А. Подготовка к реализации деятельностного подхода в условиях перехода на стандарты второго поколения // Реализация деятельностного подхода в условиях перехода на стандарты второго поколения. Киров : Изд-во МЦИТО, 2014. С. 4-10; Русских Г. А. Подготовка учителя-предметника к оценке достижения планируемых результатов // Оценка достижения планируемых результатов. Киров : Изд-во МЦИТО, 2016. С. 4-20.

2. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. М. : Педагогика, 1989. 488 с.

3. Кан-Калик В. А., Никандров В. Д. Педагогическое творчество. М., 1990.

4. Леонтьев А. Н. Современные проблемы обучения и психологического развития // Журнал практического психолога. 2003. № 1-2. URL: anleontiev.smysl.ru

5. Комплексный педагогический мониторинг процесса формирования универсальных учебных действий в начальной школе / под ред. Л. Г. Петерсон. М. : Изд-во НОУ Институт СДП, 2016. 144 с.

6. Щедровицкий Г. П. Оргуправленческое мышление: идеология, методология, технология. URL: www.razym.ru

7. Баранский Н. Н. Методика преподавание экономической географии : учеб. М. : Учпедгиз, 1960. 450 с.

8. Комплексный педагогический мониторинг...

9. Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального психологического исследования. М., 1986.